

Orla Lehmanns tale i Roskilde Stænderforsamling

Taler	Dato	Sted
Orla Lehmann Jurist og nationalliberal politiker.	21. juli 1846	Roskilde

1

Omstændigheder

Orla Lehmanns kommentarer til talen

5

De glade Forventninger, som havde hilset Kong Christian VIII's Tronbestigelse, afløstes hurtig af Skuffelsens bittre Følelser. Lidet betydende administrative Reformer vare en tarvelig Erstatning for det svigtede Haab om Landets Gjenfødelse gennem en fri Forfatning og den Udholdenhed, hvormed Pressen arbejdede paa at fremme denne Sag, paadrog den en uafbrudt Række af Retsforfølgelser, saa at det kun skyldtes vor egen Fasthed og Domstolenes Uafhængighed, at ikke enhver Frihedsstræben blev kvalt. Men især var det dog Kongens maadelige Holdning lige over for de slesvig-holstenske Anmasselser, der, opmuntrede ved hans Svaghed, efterhaanden antog en mere og mere revolutionær Karakter, som fremkaldte et fuldstændigt Brud mellem Kongen og den offentlige Mening i Danmark. I 1846 var Forholdet saa spændt og Rigets Stilling saa mislig som muligt.

10

De konstitutionelle Ønsker, som ved Tronskiftet vare komne til Orde, havde i Begyndelsen fundet en Gjenklang i begge Stænderforsamlinger, men med den svævende Almindelighed, som Sagens ringe Forberedelse og Forventningen om Kongens eget Initiativ retfærdiggjorde. Senere tilbageholdtes de ved den efter Preussens Exempel henkastede Ide om Stænderkomiteer, hvis fuldstændige Resultatløshed viste Umuligheden af heri at følge Regeringens Ledelse, og tilbagetrængtes derpaa af de stærke Bevægelser, som de statsretlige Forhold fremkaldte, hvori Stænderne med Kraft hævdede Danskhedens Ret, deri støttede af en enstemmig Folkemening. Det eneste herved vundne Resultat var det aabne Brev af 8de Juli 1846, som dog maatte blive virkningsløst, dersom det ikke paafulgtes af tilsvarende Gjerning, ligesom det ogsaa senere har viist sig, at den fuldstændige Mangel af virkelig Gjennemførelse har gjort samme til det farligste Vaaben i de fjendtlige Hænder, som heldigen arbejdede paa Rigets Opløsning og Undergang.

15

Jeg besluttede derfor at indbringe et alle disse Spørgsmaal omfattende Andragende i den forestaaende Stænderforsamling, og bestyrkedes deri ved en Sammenkomst med endel af Nørrejyllands Deputerede paa Raadstuen i Aarhus, ved hvilken af Østifternes kun jeg gav Møde. Dette viste mig Nødvendigheden af væsentlig at stole paa mine egne Kræfter, medens der i Roskilde lod sig forudse en langt stærkere Modstand, ligesom det blev mig, som atter her skulde bryde Isen, da Østifternes Stænders Møde nærmest forestod. Paa den anden Side havde dette den Fordel, at Intet kunde hindre mig i rent ud at sige min fulde Mening. Til de forudsete Vanskeligheder kom en meget uventet Hindring, idet Kommissarius (P. G. Bang), endog forinden jeg fik Ordet for at begrunde mit Forslag, mødte med en Protest, hvori Sigtelsen for Edsbrud og Trusel med Stejle og Hjul blev antydet. Efter en kort, men bestemt Indsigelse fra Præsidenten, fik jeg Ordet.

20

25

Ligesom jeg havde affattet mit Andragende under den Forudsætning, at det i intet Tilfælde vilde føre til noget umiddelbart praktisk Resultat, og at jeg altsaa Intet vilde vinde ved at slaa Noget af paa hvad der efter min Overbevisning var det Rette, saaledes jeg efter den Maade, hvorpaa den kongelige Kommissarius kastede sig over Forslaget, være belavet paa, at det vilde blive afvist, og besluttede derfor strax i mit indledende Foredrag at sige det Væsentlige af hvad jeg havde at sige, men som jeg under andre Forhold vilde have gjemt til den yderligere Forhandling. Naar der hørte nogen Energi og Aandsnærværelse til under saadanne Omstændigheder at hævde Ordet og at benytte det i et uforudset Omfang, saa havde jeg den Tilfredsstillelse, at det kun derved lykkedes mig at gennemføre min Del af Opgaven; thi den paafølgende intetsigende Debat drejede sig hovedsageligen om det af Kommissarius opkastede Kompetencespørgsmaal, og endte med, at Sagens Henvisning til en Komite, d. e. dens

30

Behandling i Forsamlingen, blev nægtet (ved Kugleafstemning med 34 Stemmer mod 29).

35 Den her meddelte Tale indeholder ikke blot det første bestemte Forslag til en virkelig fri Forfatning, som er fremkommet her i Landet, men den udtaler om Ordningen af det statsretlige Forhold mellem de forskellige Landsdele Anskuelse, som dengang ikke blot af Regeringen og hele den officielle Verden, men ogsaa af en overvejende Del af Folket betragtedes som Kjætter. Halvandet Aar derefter fremtraadte de som det saakaldte Martsprogram, hvorom hele det danske Folk sluttede sig med en saadan Enstemmighed, at det ikke uden Føje er blevet betegnet som »det store Konge- og Folkeprogram«.

40 **Om Indførelsen af en fri Forfatning og Ordningen af de statsretlige Forhold mellem Monarkiets forskellige Dele**

Hr. Præsident!

45 Det er sandelig ikke blot den kongelige Kommissarius, der er Hans Majestæt, »vor allernaadigste Arveherres og Konges«, tro og loyale Undersaat, men jeg skulde mene, at vi Alle ere det i samme Grad som han, og det er saa langt fra, at jeg ved det af mig fremsatte Andragende, som han har forsøgt at kvæle i Fødselen, har havt den fjerneste Hensigt at »ryste den Grundvold, hvorpaa hele Samfundsordenen hviler«, at det tvertimod er sket i den faste Overbevisning, at 50 jeg dermed har paapeget den eneste Maade, hvorpaa Rigets Udelelighed og Kronens Majestæt kan opretholdes og sikkert sikkes for alle kommende Tider. Jeg skal ikke her indlade mig paa en Fortolkning af Stænderanordningen, siden den kongelige Kommissarius i den Henseende ikke har fremført Andet, end en bar og blank Paastand, som staar i saa aabenbar Strid med den Maade, hvorpaa den 55 indtil denne Dag er bleven forstaaet og anvendt, at Hr. Præsidenten sikkert har havt god Føje til, hvad han i dette Øjeblik har udtalt, at det vilde være »at afskære den naturlige historiske Udvikling, som hidtil uforstyrret har havt sin Gang«, dersom man nu vilde sætte ganske nye indskrænkende Bestemmelser i Kraft. Jeg skal heller ikke opholde mig ved, at Hs. Majestæt lige fra sin Regerings 60

Tiltrædelse utvetydigen har lagt for Dagen, hvorledes han selv har opfattet dette Spørgsmaal. Jeg var den Første, som lige over for Hs. Majestæt — Ansigt til Ansigt — udtalte det konstitutionelle Ønske, og det var saa langt fra, at der i hans Svar var noget Afvisende, end sige Truende, at han endog, saavidt det 65 under hin Situation var gjørligt, indlod sig paa Spørgsmaalets Realitet. Senere har Kongen fra alle Landets Egne modtaget Petitioner om Forandring af Forfatningen; han har modtaget og besvaret Andragender fra Stænderne, mod hvis Kompetence til at vedtage og indgive saadanne Petitioner den kongelige Kommissarius havde gjort mangehaande formelle Indvendinger, og selve

Spørgsmaalet har nu i en Række af Aar været en staaende Gjenstand for Pressens Forhandlinger. Jeg agter derfor heller ikke at lade mig kyse fra at fremføre mit Andragende, som jeg haaber at Forsamlingen vil tage under den nøjeste Overvejelse. Lovligheden heraf er paa det Utvetydigste bleven afgjort ved en Række af allernaadigste Højesteretsdomme, i Anledning af en Række Artikler, der i bestemte og eftertrykkelige Ord opfordrede til at indgive Petitioner om Forandring i Statsforfatningen. Det vilde derfor være en helt ny Jurisprudents, som nu skulde indføres her i Landet, hvis ikke heldigvis klare Højesteretspræjudikater havde en ganske anderledes afgjørende Magt, end en kongelig Kommissarius's Yttringer. Forsaavidt denne, trods sine Henvisninger til Kongeloven og Landsloven og Troskabseden, dog synes at have villet hævde, at, om det end ikke var strafbart, saa var det dog en Overtrædelse af en Samvittighedspligt, saa maa han have overset, at her netop er Spørgsmaal om, hvad der efter Loven er tilladt eller strafbart; thi med vore Samvittigheder har Kommissarius Intet af skaffe, og skal jeg for mit personlige Vedkommende erklære, at, siden jeg her ene staar paa Bønnens, paa Petitionens Standpunkt, saa at Afgjørelsen ene og udelukkende er forbeholdt Hs. Majestæt Kongens frie Villie, og siden selve Stænderanordningen henviser den Deputerede til ene at følge sin Overbevisning, saa er jeg ikke blot i min gode Ret, men opfylder jeg en Samvittighedspligt ved her at tilraade, hvad der efter min bedste Overbevisning vil være til Kongens og Rigets Bedste. Med disse Bemærkninger skal jeg saaledes gaa over til at udvikle og begrunde mit Andragende.

Andragendet er fremkommet efter Aftale med endel jyske Deputerede, hvis Møde jeg efter modtagen Indbydelse har overværet. Det blev der vedtaget, atter at rejse Konstitutionssagen, og det i umiddelbar Forbindelse med Spørgsmaalet om Retsforholdet mellem Rigets forskjellige Dele. Jeg tør derfor holde mig overbevist om, at et lignende Andragende vil fremkomme i Viborg, og efter de Mænds Antal og Indflydelse, som derom have forenet sig, og efter den mandige Alvor og patriotiske Samdrægtighed, som besjælede deres Raadslagning, har jeg ingen Tvivl om, at det vil vinde Flertal i den jyske Forsamling.

Her i Roskilde at indbringe et lignende Andragende har jeg saa meget trøstigere paataget mig, som jeg er sikker paa, at — bortset fra de formelle Vanskeligheder, man har søgt at optaarne mod Petitionsfrihedens Benyttelse — der i denne Sal kun findes meget Faa, som ikke i Realiteten ere overbeviste om, at det konstitutionelle Monarki er en højere og ædlere Form for et oplyst Folks Samfundsliv, end Enevælden, og tillige, at den konstitutionelle Ordning af vore

110 offentlige Anliggender er den eneste Redning fra de Forviklinger, der
faretruende omlejr vor Fremtid. Hvor berettiget Enevælden end kan have
været, da det gjaldt at redde Statsbegrebet ud af Feudalismens Forfald, og hvor
nødvendig den end endnu kan være for Folk paa et lavt Kulturtrin, saa har
Historien dog brudt Staven over den, og afgjort, at — i det mindste i Europa —
115 det konstitutionelle Monarki er Udtrykket for den »Tidens Oplysning«, som
Stænderinstitutionen skulde føre det danske Folk »imøde«. Det vilde derfor
være et uforklarligt Særsyn — eller rettere et sørgeligt Bevis paa, hvor langt et i
andre Henseender oplyst og agtværdigt Folk netop ved Enevælden kan være sat
tilbage i politisk Udvikling, dersom der hos os virkelig mellem dannede og
120 stemmeberettigede Mænd kunde være synderlig delte Meninger om, hvilke
velsignelsesrige Frugter en fri Forfatning bringer ethvert Folk, som i Sandhed
tilegner sig dette højere Trin af Udvikling. Det danske Folk er ikke uværdigt til
at tage Del i Civilisationens verdenshistoriske Fremgang, og dets egen Historie
lærer ingeniunde, at det uden Skade skulde kunne unddrage sig dens Love. Vor
125 egen Historie viser os tværtimod, at det ikke blot er Folket, hvis nationale
Bevidsthed fordunkles og hvis politiske Dygtighed sløves under Absolutismen,
men at dette ogsaa gjælder om Regeringen. Vor egen Erfaring godtgjør, at hvor
Folket er udelukket fra virksom Deltagelse i sine egne Anliggenders Bestyrelse,
hvor det er indskrænket til at lade sig regere og til at betale Skat, eller i det
130 Højeste at føre lidt ørkesløs Tale om de offentlige Forhold, der synker
Fædrelandskjærligheden ned til et sygeligt Føleri, som kun med lange
Mellemrum kan blusse op til et daadløst, snart hendøende Liv, — der blegner
Bevidstheden om Værdighed og Borgerpligt, — der opløses Samfundsaaften i
Privategoisme eller Standsegoisme eller, naar det kommer højt, i
135 Provindsegoisme, som maa føre til Statens Opløsning. Jeg fremhæver netop
denne Side, fordi jeg veed, at det efter Manges Mening kun er i Folkefrihedens
Navn, vi ønske en fri Forfatning, og at Friheden kun kan kjøbes ved Opoffrelse
af fast Orden og stærkt Regimente. Jeg kan for min Del forsikkre, at hvad jeg
savner her i Landet, er ganske vist et friskt og frejdigt og frugtbart Folkeliv, men
140 i endnu højere Grad en stærk Regering. Jeg vilde kunne forstaa, at man lod sig
imponere af Absolutismen, ja at man med god Villie kunde slutte sig til den,
naar den optraadte med Kraft og Glands, omstraalet af Krigens og Fredens
Bedrifter, Kjærlighed vækkende eller Frygt indgydende. Men jeg vil spørge
Enhver — Enhver uden Undtagelse — om det er saaledes, Enevælden viser sig
145 for os, eller om den ikke snarere staar der, bøjet af Tidernes Tryk og Ansvarets
Overmaal, saa jeg synes, den selv maatte længes efter at lægge en Del af den
Byrde, der er for tung for dens egne Skuldre, over paa hele Nationen. Derfor har

jeg ingen Betænkelighed havt ved her at forebringe Sagen; thi den bæres af hele
150 Tidsalderens Strømning, som vi forgjæves vilde modsætte os, og som vi kun
kunne unddrage os for et Øjeblik og kun til vor egen Skade. Det gjælder ikke om
at bryde nye Baner ud i ukjendte Egne, men kun om at tilegne os, hvad der alt
har bestaaet Erfaringens Prøve, og som hele det vesteuropæiske Kulturgebet,
hvortil ogsaa Danmark hører, enten lykkeligen har opnaaet eller sejrriigen
155 efterstræber. Og har vor egen dyrekjøbte Erfaring viist os det Bestaaendes
Utilstrækkelighed til at fyldestgjøre de store Fordringer, Tidens Alvor gjør:
hvorledes skulde det da være muligt, at fædrelandssindede Mænd ikke skulde
være grebne af den Nødvendighed, at paakalde al den Indsigt, al den Kraft, al
den Hengivenhed, som Folket ejer — paakalde den, ikke til lovløs Indgriben,
160 men til ordnet og ordnende Samvirken med Kongen og hans Regering for
Fædrelandets Vel?

Det er imidlertid ikke blot saadanne almindelige Forudsætninger, paa hvilke
min Overbevisning om denne ærede Forsamlings konstitutionelle Sindelag
165 hviler, men den har selv udtrykkeligen vedkjendt sig samme. Vel skete dette med
den Tilbageholdenhed, som var sømmelig lige over for en Konge, der nylig
havde besteget Tronen, og klog, saalænge man kunde haabe, at Initiativet vilde
udgaa fra den, hos hvem den afgjørende Myndighed fandtes. Men dog er det
sket saa tydeligt, at den sande Mening ikke kunde miskjendes — ikke af Nogen
170 er bleven miskjendt. Hvad er der da sket siden den Tid, som kunde have
omstemt Forsamlingen? Mon det, at det efterhaanden har viist sig, at Kongen
ikke var tilsinds nu at gjøre i Danmark, hvad han i sin Tid gjorde Norge, nemlig
stille sig i Spidsen for Forfatningsreformen? Men skulde virkelig Nogen ville
paastaa, at Forsamlingen dengang stod under Beherskelse af en Folkestemning,
175 som siden er kjølnet? Eller at Stænderne kun have en Villie, saalænge de tro kun
at være et Ekko af Kongens formodede Villie? Men hvis deres Mening er
uforandret — hvorfor have de da ikke i hver paafølgende Samling gjtaget
deres Bøn, stedse tydeligere, stedse mere indtrængende? Jeg tror, at jeg kan give
en sandere og for Forsamlingen ærefuldere Forklaring. Der var vist Mange, der,
180 saaledes som jeg i 1842, indtraadte i denne Sal med den bestemte Forudsætning,
at det vilde blive Mødets Hovedopgave, for Alvor at forhandle det
konstitutionelle Spørgsmaal; men da vi strax paa Dørtærskelen mødtes af
Regeringens Tilbud om Stænderkomiteer, maatte vi overveje, om vi skulde
afvise Tilbudet, for at komme til det, der var vort egentlige Formaal, eller
185 modtage Tilbudet som en forberedende Overgang til en fri Forfatning. Saaledes
opfattede i det mindste jeg Stillingen, og vist Mange med mig, om selve

Forsamlingen end ikke udtalte det saa bestemt, som den jyske Forsamling gjorde det. Men hvad vist Ingen af os ventede, var, at der endda ikke blev Noget af Stænderkomiteerne, uagtet Forslaget var udgaaet fra selve Regeringen, uagtet vi for dets Skyld havde suspenderet alle direkte Skridt i Forfatningssagen, og uagtet den kongelige Kommissarius erkjendte, at Alt hvad denne Forsamling havde gjort for at bringe Noget ud af de allerførste Antydninger, var saare godt og skjønt. Regeringen lod disse Komiteer falde, og det uden at sætte noget Andet i deres Sted. Se, saaledes gik det med den Sag, og dermed spildtes da den Session. Da vi i 1844 atter traadte sammen, var Arvefølgespørgsmaalet, som rimeligvis aldrig vilde have faaet nogen Betydning, dersom Kongen strax ved sin Regeringstiltrædelse havde villet ordne Landets Forhold gjennem en frisindet Forfatning, voxet op til en saa betænkelig Højde, at man mente at burde rette alle Bestræbelser paa først at faa denne Sag bragt i Rigtighed. Men nu er dette jo sket, sket paa en fyldestgjørende Maade for den Del af Monarkiet, som nærmest vedkommer os. Hvad skulde der da nu være til Hinder for alvorligen at tage fat paa det Værk, Stænderne strax efter Tronskiftet bebudede, men hvis Fremme i de tvende paafølgende Sessioner ved Tingenes Gang blev forhindret? Hvad skulde der nu kunne afholde os fra det, som efter min Overbevisning ikke taaler Udsættelse, hvis vi ville gjøre os Haab om at faa Sagen afgjort i Fred og Orden, og det i vor nuværende Konges Regeringstid, som med saa stærkt Kald til dens Løsning forener saa mange Betingelser for vel at kunne udføre det?

I Sandhed! det kan ikke være den nærværende Stænderindretnings egen Fortræffelighed, som kunde indbyde os til dermed at slaa os til Ro. Der har i lang Tid ikke været delte Meninger om, at den ikke tilfredsstiller Folkets Trang, og hvert Aar, der er gaaet, har opdynget Beviser paa Beviser for dens Afmagt til at udrette Noget. Sammenlign kun Folkets nuværende fuldstændige Ligegyldighed for denne Institution med de glade Forhaabninger, hvormed ved dens Fremkomst Alle omfattede den! Og hvad er der blevet af den skønne Drøm, at den af sig selv skulde voxe op til et stort »Frihedstræ«, hvorunder Himmelens Fugle skulde finde Ly o. desl.? Hvad er der blevet af alle de fortræffelige Forslag, som Forsamlingen, navnlig efter den nuværende Kommissarius' Foranledning, har indgivet om en tidsvarende Udvikling af selve Stænderindretningen? Hvad er der blevet af Stændernes Forening, af Forhandlingernes Offentlighed, af Valglovens Forbedring? Lutter uopfyldte Ønsker og skuffede Forhaabninger. Hvad er der blevet af Stænderkomiteerne, hvorefter vi i vor Afmagt greb, fordi de tilbødes os? Protokolsekretærenes Nærværelse i denne Sal — det er den eneste politiske Reform, Kong Christian

VIII har skænket Danmark! Og endelig har den kongelige Kundgjørelse, som Kommissarius for lidt siden paa en saa nærgaaende Maade har bragt i Forsamlingens behagelige Erindring, langt fra at aabne det mindste Glimt af en Udsigt til Institutionens Udvikling, i tvertimod maattet gjøre en Ende paa alle Illusioner saa Henseende; thi hvis den skal staa ved Magt, da vil Stænderindretningen være skruet tilbage fra det Standpunkt — ikke af Myndighed; thi den har den aldrig havt — men af Omraade, som møjsommeligen er vunde ved mange Aars Arbejde, under ærlig Medvirkning baade af den forrige og af den nuværende Kommissarius. Derfor tror jeg, at vi tilstrækkeligen have udtømt Illusionernes og Skuffelsernes bittre Kalk, og at vi, lige saa vel som vore Brødre i den jyske Forsamling, omsider maa være komne til den Erkjendelse, at vi skyldte baade Kongen og Folket aabent at udtale, hvad der ene kan sikkre Tronen og betrygge Landets Vel. Vi kunne kun udtale det, og saa længe vi ikke gjøre Andet, overskride vi ikke vor Berettigelse. Kongen har da at afgjøre Sagen, saaledes som han kan forsvare det for sin egen Samvittighed, for Historiens Domstol og for den Herre, som i sin stærke Haand holder Kongernes og Folkenes Skæbne.

Jeg har nu gjort Rede for de Grunde, hvorfor jeg med god Samvittighed og med god Fortrøstning har besluttet og paataget mig her at indbringe Forslaget om Indførelsen af en fri Forfatning. Jeg har ikke villet blive staaende ved de elastiske og flertydige Udtryk, hvori man paa et tidligere Stadium har troet at burde omskrive en Ting, som sandelig har et saa godt og ærligt Navn, at Ingen skal blues ved højt at paakalde det. Derimod har jeg været ikke lidt i Tvivl om, i hvilken Udstrækning jeg skulde optage bestemte Antydninger af, hvorledes jeg har tænkt mig den Forfatning, jeg ønsker. At Forslaget med nogen Bestemthed skal angive Grundtrækkene, er en Fordring, der ofte er gjort og det med Føje; men paa den anden Side vilde det efter vor Praxis neppe blive anset for passende, om Stænderne, end sige da den enkelte Forslagsstiller, vilde indlade sig paa den hele Detail, ligesom det heller ikke vilde være klogt at tilbyde Sagens Modstandere for mange angribelige Punkter, over hvilke de da ikke vilde undlade at kaste sig. Jeg har derfor indskrænket mig til at begjære en Folkerepræsentation for hele Riget, udgaaet fra Valg, hvorved Valgretten er uafhængig af Standsadskillelser og Valgbarheden fri, og udrustet med besluttende Medvirkning med den af et ansvarligt Ministerium dækkede Krone saavel ved Lovgivningen som ved Skatternes og Statsudgifternes Bestemmelse. Da jeg nu ingenlunde tvivler om, at Nogle ville finde, at jeg ved Angivelsen af disse Grundtræk for meget har foregrebet Stændernes Overvejelse, Andre

derimod, at mit Forslag lider af en saadan Ubestemthed, at jeg derved kun har forøget de tomme Frasers Tal, saa vil jeg paa Forhaand svare dem Begge, at Hensigten med et Forslag kun er at give et Udgangspunkt for den videre Forhandling, men at det jo staar til den ærede Forsamling at lægge til eller tage
270 fra eller forandre saa meget den vil. At det som Udgangspunkt giver tilstrækkeligt Fodfæste, derom kan jeg ikke have Tvivl, naar jeg ser hen til, hvad Stænderne hidtil have fundet fyldestgørende, naar jeg f. Ex. sammenligner det med de løse og svævende Antydninger om Stænder komiteer, man tidligere greb med saa stor Kjærlighed om det end senere har viist sig, at man havde omfavne
275 »nubem pro Junone«. Ville Stænderne imidlertid gaa dybere ind i Enkelthederne, da skal det være mig kjært og jeg er rede til at følge, saa langt det skal være. Ville de derimod vende tilbage til kun at lægge Kongen Sagen paa Hjerte, overladende til ham ikke blot Afgjørelsen — thi det følger af sig selv — men ogsaa det hele Initiativ, da skal det dog ikke fortryde mig at have givet
280 Anledning til, at det i det mindste gennem Diskussionen kan fremlyse, hvorledes efter vor Formening den Forfatning i det Væsentlige maa være beskaffen, som skal kunne tilfredsstille Folkets Trang og svare til Rigets nærværende Stilling. Men hvorledes man end vil tage fat paa Sagen, haaber jeg, at man i intet Tilfælde vil skyde den fra sig; thi saa meget maa jo dog Erfaringen
285 have lært os, hvor lidt betrygget vor offentlige Retstilstand er, og hvor lidt en Regering formaar for det offentlige Vel, naar den ikke hviler paa en gennem folkelige Institutioner udviklet, oplyst og kraftig Folkevillie. Det vilde derfor letteligen kunne medføre ubodelig Skade for Kronen og for Riget, dersom Regeringen og Stænderne længere undslog sig for alvorligen at beskæftige sig
290 med denne Sags lovlige og fredelige Ordning, og denne Stillingens Alvor, haaber jeg, vil bringe alle smaalige Formspørgsmaal til at forstumme.

Det er imidlertid ikke blot Forfatningens Indhold men ogsaa dens Tilblivelsesmaade, hvorom man har fordret bestemte Forslag af Sagens Venner,
295 hvis de vilde haabe at bringe den ud af de svævende Ønskers Morgendæmring og ind i det virkelige Liv. Hidtil har man, saavidt jeg har kunnet erfare, nærmest tænkt sig, at Udkastet skulde udarbejdes af en stor Kommission, hvis Medlemmer skulde udnævnes af Kongen, i alt Fald med en Forstærkning af Tilforordnede, valgte af de forskjellige Stænderforsamlinger. Det er muligt, at
300 dette Middel med Nytte kunde være brugt, dersom det var blevet bragt til Anvendelse strax efter Kongens Tronbestigelse; nu derimod tror jeg ikke, det vilde kunne føre til Noget. Nu kan efter min Overbevisning Initiativet kun udgaa fra selve Regeringen, fordi kun den raader over alle de Kræfter og Midler,

305 hvis yderste Anstrængelse vil udkræves til at føre Sagen igjennem. En
Kommission til at udarbejde en fri Forfatning under og ved Siden af de
Stemannske Ministerium vilde naturligvis være dødfødt. Jeg holder mig derfor
overbevist om, at den Dag, Hans Majestæt Kongen fatter den Beslutning, i
Danmark at fuldbyrde, hvad han begyndte i Norge, for at kunne efterlade sin
310 Søn, istedetfor et forvirret og til Opløsning stundende Rige, en vel ordnet og
fast konstitueret Stat paa samme Dag vil han ogsaa anse det for nødvendigt at
rense sit Ministerium for alle antikonstitutionelle Elementer, som kun vilde
bringe Tvivl og Strid og Afmagt ind i det store Værks Fremme, og i deres Sted at
omgive sin Trone med Mænd af erkjendt politisk Dygtighed og konstitutionel
315 Overbevisning. Et saadant Statsraad vilde være den rette Kommission for
Udarbejdelsen af en Konstitution, og hvis den blotte Beslutning om dens
Indførelse alt skulde medføre en bedre Besættelse af de højeste Regeringsposter,
da vilde det kun vise, at den begyndte sine Velgjerninger, endnu forinden den
selv var bleven til. Den Tankens og Villiens Enhed, som er absolut nødvendig til
320 at skabe et helstøbt Værk og til at gennemføre det trods alle modvirkende
Bestræbelser, som fra alle Sider og i alle Retninger vilde lægge det Hindringer i
Vejen, — denne overlegne og energiske Ledelse kan kun findes hos Regeringen;
men selv om alt dette virkelig var tilstede, vil det, saaledes som Sagerne nu staa,
ikke være tilstrækkeligt. Ern oktroyeret Forfatning vilde muligen snart efter
325 Tronskiftet være bleven modtagen og kunde have afværge Meget af hvad der
siden den Tid er sket; nu derimod vil ingen Forfatning kunne komme istand,
eller i det mindste ikke finde Rodfæste i Folket uden selve Folkets Medvirkning.
Spørgsmaalet er altsaa, hvor man skal søge denne. Det kan aabenbart ikke være
hos de adskilte Provindsialstænder. Dette vilde være det Samme som at spænde
330 Hestene for alle fire Sider af Vognen; man vilde ikke derved faa den ud af Stedet,
men i de Højeste splintre den i Stykker. Nej! den folkelige Medvirkning, som
skulde bringe os ud af Uføret, kan kun ydes af en Forsamling, der repræsenterer
Folkets Enhed, paa samme Maade som Regeringens Enhed skal finde sit Udtryk
i et enigt Ministerium. Det er kun af en fri Forhandling mellem disse tvende
335 Faktorer, at et godt og varigt Forfatningsværk vil kunne fremgaa. Men da det
dog vil være ønskeligt, at det Nye saa nøje som muligt slutter sig til det
Bestaaende, saa har jeg tænkt mig, at Kontinuiteten, den organiske
Sammenhæng vilde kunne bevares ved at lægge den nuværende Valglov til
Grund for Valget af en saadan Folkerepræsentation, kun med den ene
340 Forandring, som Vigtigheden og Vanskeligheden af dens Hverv synes at
paakalde, nemlig at Valgbarheden blev aldeles fri. At denne Forsamling, for ikke
at blive en Foregribelse af selve Forfatningen, udelukkende skulde beskæftige sig

med dennes Overvejelse efter det af Regeringen forelagte Udkast, og at den, som
345 en Repræsentation af hele Folket, maatte samles i Kjøbenhavn, anser jeg for en
Selvfølge. Det er dette, man plejer at kalde en konstituerende Forsamling. Naar
jeg i har antydet, at det ikke er til Afgivelse af en Betækning, men til en
besluttende Vedtagelse, Forfatningsudkastet skulde forelægges samme, saa er
det, fordi denne efter min Overbevisning kun vil opna uantastelig Gyldighed og
350 varig Bestaaen, naar den fremgaar af en fri Overenskomst — fri til begge Sider
— mellem Konge og Folk.

Min Opgave vilde hermed være tilende, dersom Danmark var saa lykkeligt at
være en ordentlig afsluttet Stat med en udelt og ubestridt Statshøjhed utvivlsom
355 Rigsgrændse. Men det er jo netop den Forbandelse, som Fædrenes Synder have
bragt over den nulevende Slægt, at Danmarks Grændseguder ere styrtede i Grus,
saa at Fremmede udstrække formastelige Hænder efter vor lovlige Odel og Eje.
Til Løsningen af disse sørgelige Forviklinger har det aabne Brev af 8de Juli
vistnok gjort det første Skridt, og jeg har alt ovenfor antydet, at
360 Arvefølgespørgsmaalet var af judiciel og alt Andet præjudicerende Natur, at
man deri maa søge Grunden til, at det konstitutionelle Spørgsmaal for en Tid
traadte i Baggrunden. Derfor har jeg ogsaa ment, ved at genoptage dette, at
burde knytte det til den foreløbige Afgjørelse, hint Spørgsmaal i Mellemtiden
har fundet. Det er ikke et af mig valgt, men det af Begivenhederne os
365 paatvungne Udgangspunkt, hvis der ellers skal være Mening og Sammenhæng i
vor hele Udvikling. Hvor megen Betydning man nemlig end vil tillægge hin
Afgjørelse, som forevrigt vil være aldeles afhængig af den Kraft og det Held,
hvormed den opretholdes, saa vil man i alt Fald maatte indrømme, at det kun er
et første Skridt, som i det Højeste kan tilvejebringe en af de første Betingelser for
370 de gjensidige Retsforholds Ordning, og at den rette og endelige Løsning kun
kan ske ved en Statsakt, som giver denne Ordning en grundlovmæssig Sanktion.
Derfor er det umuligt at gjøre Noget, som kan have praktisk Betydning for
Forfatningssagens Fremme, uden tillige at komme ind paa de statsretlige
Forviklinger mellem Rigets forskjellige Dele; thi dels ere disse bestandig blevne
375 paaberaabte som den uoverstigelige Vanskelighed for Indførelsen af en fri
Forfatning, og maa altsaa ryddes tilside for at kunne naa hen til denne; dels ville
disse Forviklinger kun kunne løses ved en Omordning af Rigets
Forfatningsforhold, fordi de ere udsprungne af disses forvirrede og
utilfredsstillende Tilstand. Begge Spørgsmaal staa saaledes i en saa uadskillelig
380 Forbindelse, at de kun kunne løses paa samme Tid og paa samme Maade. Det vil
derfor vist billiges, at jeg her har søgt at behandle dem som et sammenhængende

Hele.

385 Spørges der da nu, hvad der kan anses for at være blevet afgjort ved det aabne
Brev af 8de Juli — afgjort i det mindste for os Danske — saa er det for det Første
dette, at Slesvig er en uadskillelig Del af det danske Rige, og at Kongen og hans
Efterfølgere paa Tronen ville opretholde denne Enhed. Men hvor bestemte
Ordene end ere, er det dog kun Ord, og alle Tidens Erfaring. Men Intet mere
390 end Slesvigs egen Historie, afgiver en uafbrudt Række af Beviser paa, hvor let
selv det højtideligste Kongeord kan visne og henvejres, naar det ej ledsages af
tilsvarende Handling. Skal det ikke nu atter gaa paa samme Maade, da er det for
det Første nødvendigt, at hele det danske Folk tilegner sig den levende
Erkjendelse, at Slesvig er en Pertinents af den danske Krone, som fra Arilds Tid
395 har været et dansk Land og en Del af det danske Rige, som vel en kort Tid har
været skilt derfra — »injuria temporum« d. e. ved de danske Kongers slette
Politik — men er blevet tilbageerhvervet ved det danske Folks Blod og Penge og
gjenforenet med Riget ved utvivlsomme Retsadkomster, bekræftede ved de
vigtigste europæiske Staters Sanktion og mere end et Aarhundredes uafbrudte
400 Hævd. Det staa saaledes fast, at Slesvig lige saa lidt er et uafhængigt suverænt
Rige i de europæiske Staters Række, som det er en Del af Holsten eller af det
tydske Forbund, men en uadskillelig Del af det danske Rige, og kun som saadan
kjendt og anerkjendt i den europæiske Statstheori og Statspraxis, og det bør være
vitterligt for Verden, at heri er det danske Folk enigt med den danske Konge, og
405 at det har den urokkelige Villie at forsvare sin Ret til Slesvig med alle de Midler,
som staa til dets Raadighed. Men skjønt et højtideligt Kongeord unægtelig har
større Kraft, naar det støtter sig til en levende Folkevillie, som er rede til dets
Forsvar, saa er og bliver det dog kun et Ord, saalænge det ikke ved Handling er
indlemmet i Virkeligheden. Skal derfor Kongens Erklæring, at Slesvig er en Del
410 af det danske Rige, blive til en Sandhed, saa maa denne Enhed finde sit Udtryk
og levende Virksomhed i faste Institutioner, som kunne voxe sammen med
Folkets hele Tilværelse. Den Gjærning, som først vil give Ordet Kjød og Blod, er
en fælles Forfatning.

415 Den anden Lære, jeg udleder af det aabne Brev, er den, at Slesvig vel er en
uadskillelig, men tillige selvstændig Del af Danmarks Rige, og denne dets
provindsielle Selvstændighed har deri faaet en ny Bekræftelse. Men hvad nytter
det, at man erklærer Slesvig for en Pertinents af det danske Rige, naar man
vedbliver at behandle det som en Pertinents af det tydske Forbundsland
420 Holsten, — som et dansk Holsten? Veed man da ikke, at Virkeligheden altid

beholder Ret lige over for Theorien? Skal dette Kongeord derfor være andet end tomt Mundsvejr, saa maa Gjerningen følge paa, saa maa man ikke nøjes med at udtale Slesvigs Selvstændighed men gennemføre den ved at ophæve den

425 Forbindelse med Holsten, som er uforenelig dermed, og organisere det med saadanne særlige Institutioner, som kunne bestaa med dets udelukkende Underordnelse under det danske Riges Højhed. Der kan derfor ikke være Tale om en hele Styrelsen omfattende særlig Forfatning for Slesvig; thi det vilde være at gjøre det til et suverænt Rige, og ikke blot gjøre al fornuftig Regering i disse

430 Lande umulig, men tillige proklamere Danmarks Opløsning. Vi ville da ikke engang have den kummerlige Trøst, som da vi mistede Skaane, Halland og Bleking og nu sidst Norge, at vi bukkede under for en Tvang, vi ikke kunde overvinde; men ved fejgt at bortgive Slesvig midt i den dybeste Fred vilde vi tillige bortgive Danmarks Ære. Dertil er ingen dansk Konge berettiget, om det

435 end lykkedes ham at bevare dette Hertugdømme for det oldenborgske Dynastis Kognater; og skulde nogen dansk Konge ville opgive det danske Riges Ret til Slesvig, da var det danske Folk ikke forpligtet til at taale det. Nej, hvad Slesvigs Selvstændighed kræver, er at udrive det af det Supremati, som Holsten nu udøver over det, at frigjøre det for de slesvig-holstenske Theories terroristiske

440 Beherskelse ved en stærk og selvstændig Provindsorganisation i Alt, hvad det nu har fælles med Holsten, forskjelligt fra Kongeriget. Først da vil der kunne udvikle sig en slesvigsk Folkemening, som ikke gaar Holstenernes Ledebaand; først da vil der kunne blive Tale om Slesvigs egne Interesser, som nu idelig opoffres for Holstens Skyld. Men da vil det ogsaa vise sig, hvor vel disse

445 Interesser stemme overens med Kongerigets, og hvor naturlig denne Folkemening vil slutte sig til det gamle Moderland, naar dette ikke byder Slesvigerne, hvad 1814 en ung Konge med en rhetorisk Hyperbol kaldte »Despotiets Lænker«, men en fri Forfatnings Velsignelser, og istedetfor Rigsbankforordninger og lignende Rariteter bringer dem den grundlovmæssig

450 betryggede Nydelse af fyldige Borgerrettigheder og ædle Borgerfriheder. Men alt Fald vil selv en rundhaandet Fyldestgjørelse af Alt hvad der kan være særegent i de slesvigske Forhold, ejendommeligt i de der herskende Anskuelser, Sædvaner, ja selv Fordomme og Luner, meget vel kunne bestaa med den konstitutionelle Enhed med det øvrige Danmark; thi hvad Slesvig alt nu har fælles med dette,

455 omfatter de fleste og vigtigste Yttringer af Statslivet, ved Siden af hvilke enkelte Særegenheder meget vel kunne bestaa uden mindste Afbræk for Helheden. Dertil hører den hele højere Statspolitik med alle dens indenlandske og udenlandske Organer; dertil hører det hele Forsvarsvæsen baade tilands og tilvands, hele Finantsbestyrelsen og mange vigtige Grene af den indre

Forvaltning, navnlig vedkommende Handel, Industri, Landboforhold — tildels endog Kirkens og Skolens Anliggender. Naar hele dette store og væsentlige Fællesskab sikkert gjennem en fælles fri Forfatning, da kan Slesvig uden Fare, saalænge det selv vil det, beholde Resten for sig selv, saasart det kun er udløst
465 fra sin Afhængighed af Holsten. Skal derfor det aabne Brev være andet end et dødt Bogstav, saa maa denne Organisation af Slesvigs Selvstændighed være det første Skridt; thi kun deri vil Slesvig kunne finde den Betyggelse, uden hvilken det ikke vil kunne indtræde i et frit Forfatningsfællesskab med Kongeriget, og en saadan Rigsforfatning kan nu kun ventes gennemført, naar den bliver et
470 Mellemværende ene mellem Danmark og Slesvig.

Dette er nemlig det Tredie, som fremgaar af de aabne Brev, at hvad der gjælder om Forholdet mellen Danmark og Slesvig, paa ingen Maade finder Anvendelse paa Holsten. Medens nemlig hine betegnes som et udeleligt Rige, og dette ikke
475 begrundes paa Arverettens Tilfældighed, men paa anerkjendte europæiske Statsakter, erklæres derimod selv den dynastiske Forbindelse, som naturligvis i en monarkisk Stat er Statsenhedens første Forudsætning, for tvivlsom med Hensyn til visse Dele af Holsten. Men hertil kommer det statsretlige Forhold, hvori dette, saa vel som Lauenborg, staar til det tydske Forbund. Jeg skal ikke
480 fordybe mig i Betragtninger over Omfanget af de Indskrænkninger i Landsherrens Myndighed, dette medfører, og endnu mindre i Gisninger om den videre Udvikling af Tydsklands Enhed, hvortil Alt stunder, og hvorved Højhedsretten over de enkelte tydske Lande mere og mere vil synke ned til en blot provindsiel Betygning. Derimod maa jeg paa det Eftertrykkeligste
485 fremhæve, at det ikke blot er Pligt mod Holsten og mod det tydske Forbund, aabent at anerkjende og villigen at fyldestgjøre alle Konsekventser af Holstens Forbunds kvalitet, men at dette ikke mindre paabydes af Danmarks egen Interesse, for hvilken der ikke gives nogen større Fare, end Alt, hvad der kunde bringe dets Ret som suverænt Rige i nogen Slags Afhængighed af det tydske
490 Forbund eller af Tydsklands uvisse Fremtid, og som kunde svække dets nordiske Nationalitet i Kampen mod den nu saa overmægtigen og overmodigen fremtrængende Tydskhed. Jeg vilde ønske, at alle mine Landsmænd havde en ret levende Følelse af disse Sandheder; thi derpaa beror vort Fædrelands hele Fremtid. Naar det nu af Kongen selv er erkjendt og udtalt, at selv den blot
495 dynastiske Forbindelse mellem Danmark og Holsten er usikker, og at der altsaa ikke kan være Tale om nogen virkelig Statsenhed, og naar det ikke skal kunne nægtes, at Holstens og Lauenborgs Forhold til det tydske Forbund — aldeles bortset fra Spørgsmaalet om dettes fremtidige Udvikling og uden Hensyn til

500 disse Landes rent tydske Nationalitet — er af dybt indgribende Betydning i
Højhedsretten over samme, saa maa det vel være indlysende, at saa uensartede
Størrelser som Slesvig og Holsten ikke kunne behandles paa den samme Maade.
Saa vist som Slesvig kun kan bevares for Danmark ved at forenes med samme
under en fælles Rigsforfatning, saa vist kan Holsten i det mindste for Tiden ikke
505 indtræde i samme. Men dette er ingeniunde det Samme, som at »opgive« dette
Hertugdømme. Jeg haaber, at det vil lykkes Kongens bebudede Bestræbelser at
bortrydde de Vanskeligheder, som gjennem Tvist om partielle Arverettigheder
kunde true Holstens fremtidige Bestaaen som et samlet Hele, hvilket vi dog maa
forvente vil ske, uden at paany Danmarks Interesser og Formue skal opoffres for
510 at afværge dets Sønderlemmelse. Lykkes da disse Bestræbelser, saa vil den
nuværende dynastiske Forbindelse jo ogsaa for Fremtiden være sikkert. Men
derhos er det min faste Overbevisning, at der ikke gives noget sikkrere Middel til
at drage Holsten til Danmark, end at forene dette med Slesvig i en fast
konstitutionel Enhed. Dette vilde kun være en Fortsættelse af de danske
515 Kongers gamle, traditionelle Politik, at holde paa Holsten gjennem Slesvig.
Tidligere søgte man at naa dette Maal ved at knytte Holsten saa nøje som muligt
til Slesvig, hvis Besiddelse man ansaa' for sikkert. Nu er disse Hertugdømmers
Forbindelse bleven saa inderlig, at man, for ikke at miste begge Lande, maa søge
at styrke Slesvigs Forbindelse med Danmark, ikke blot for i alt Fald at bjerge
520 Slesvig, men tillige for derigjennem at bevare Holsten.

Hvorledes nu det endelige Forhold mellem Danmark og Kongens tvende tydske
Forbundslande, Holsten og Lauenborg, vil blive, maa naturligvis bero paa den
Vending, Tingene ville tage, ikke blot i Danmark, men ogsaa i Tydskland; og
525 især maa det bero paa deres egen Villie. Vi Danske have ingen Ret til at fordre
dansk Statspolitik og danske Statsinteresser gjorde gjældende i disse tydske
Lande, og selv om vi havde Retten, saa have vi ikke Magten; thi dette vilde møde
en Modstand hos det tydske Forbund, som det vilde være letsindigt at udæske
og umuligt at besejre. Men selv om vi havde baade Ret og Magt dertil, maatte
530 vor egen Interesse dog forbyde det. Jeg skulde dog haabe, at Aarhundreders
dyrekjøbte og bittre Erfaringer omsider maa have lært os, hvorledes vi ved en alt
for ivrig Fordybelse i Holstens Anliggender have udsat baade vor nationale
Ejendommelighed og vor politiske Selvstændighed for saa store Farer, at vi have
været godt paa Veje til at forlise dem Begge. Denne Fare, som finder et
535 Støttepunkt i vor geografiske Beliggenhed og i de mange og stærke tydske
Elementer, hvormed Folket, og navnlig dets Dynasti og Adel ere befængte,
bliver sandelig ikke mindre derved, at Tydskland øjensynlig er i Værk med at

udvikle sig til større Enhed og Kraft. Derfor, lad os indskrænke os til at hævde
540 Forbindelsen med Slesvig, som udgjør en Del af vort Fædreland, og lad os
forsvare den efter vor yderste Formue; men lad os overlade det til Kongen som
Hertug af Holsten og Lauenborg at enes med sine »fromme« Holstenere og
med sine skikkelige Lauenborgere og med Begges Formynder, det tydske
Forbund, om, paa hvilke Vilkaar de ville slutte sig til os. Det er min
545 Overbevisning, at jo mindre vi trænge os paa dem, desto snarere ville de komme
til os. Jo mere vi undgaa endog Skinnet af at ville beherske dem, desto lettere
ville de Baand, som Aarhundreders Samliv og saa mange fælles Interesser have
knyttet imellem os, gjenvinde deres tidligere Styrke, og jo fastere det lykkes os at
knytte Slesvig til Danmark, desto tilbøjeligere ville Holstenerne blive til —
550 netop for Slesvigs Skyld — frivilligen at slutte sig til en Statsforbindelse, der
byder dem den Frihed, som de have efterstræbt endog tidligere og ivrigere end
vi. Jeg skal derfor ikke fordybe mig i at udmale, hvorledes Forbindelsen mellem
det suveræne dansk-slesvigske Rige og de tydske Forbundslande Holsten og
Lauenborg kunde komme til at blive. Jeg skal indskrænke mig til at paapege de
555 tvende negative Begrændsninger, som selve Forholdene paabyde: den ene, at de
tydske Forbundslandes tydske Nationalitet og Forbunds-kvalitet ikke
tilsidesættes — derfor maa de sørge den anden, at disse deres nationale og
statsretlige Særegenheder ikke blive til Præjudice for den danske Nationalitet og
det danske Riges Suverænetet — derfor maa vi sørge. Det vil ske bedst og
560 paalideligst, naar det ikke bliver det danske Kancelli, men det danske Parlament,
som kommer til at varetage Danmarks Ret og Interesse. Derfor gaar Forslaget
ud paa, at i sin Tid Holstens og Lauenborgs Forhold til det danske Riges
Statsforfatning og Statsforvaltning maatte blive ordnet ved en Statsakt, som
skulde forelægges det dansk-slesvigske Parlament til Vedtagelse. Dette vil sikkert
565 til enhver Tid findes rede til at samtykke i ethvert Fællesskab i Institutioner,
Love og Statsstyrelse, som selve disse Hertugdømmer maatte ønske, naar det kan
bestaa med det danske Riges Selvstændighed som en af det tydske Forbund
uafhængig Stat og med det danske Folks Frihed som en væsentlig nordisk
Folkestamme.

570

Hermed skal jeg da overgive mit Forslag til Forsamlingens Overvejelse. Jeg har
udtalt min Overbevisning med større Fuldstændighed og Bestemthed, end vi
her ere vant til, og end jeg selv vilde have fundet det hensigtsmæssigt, hvis ikke
Tidernes Alvor saa stærkt havde opfordret dertil. Jeg maa derfor ogsaa være
575 belavet paa, at Mange i mange Enkeltheder ville være uenige med mig; men om
een Ting haaber jeg vi Alle ville være enige, nemlig at det er magtpaaliggende, at

disse Forhold her finde en grundig og omhyggelig Overvejelse, ja at det kunde
være forbundet med stort Ansvar, at skyde denne Sag bort, at henvise den til en
580 usikker og farefuld Fremtid. Derfor haaber jeg, at selv den kongelige
Kommissarius vil bidrage Sit til en besindig og alsidig Forhandling, og udsætte
sin Beslutning om, hvilken Virkning der bør tillægges de af ham strax ved
Modets Begyndelse fremsatte Indsigelser, til det Spørgsmaal foreligger, hvorvidt
han kan modtage eller bør afvise det Andragende, som jeg haaber Stænderne
585 ville beslutte. I alt Fald har jeg nu for mit Vedkommende gjort, hvad jeg ansaa'
for min Pligt. Lad saa Andre handle, som de finde det rigtigt og forsvarligt.

Kilde

Ploug, Carl: Orla Lehmanns Efterladte Skrifter - Tredie del. Gyldendalske Boghandel, København 1873.

590

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Den nationalliberale bevægelse, Politisk tale, Stænderforsamlingstale

595

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/orla-lehmanns-tale-i-roskilde-staenderforsamling-1846>

600

605

610

615